

ОСОБИСТІСНО ОРІЄНТОВАНИЙ ПІДХІД ЯК ОСНОВНА СТРАТЕГІЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ІНКЛЮЗИВНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

Гуменюк А.В.,

методист ресурсного центру інклюзивної освіти
КЗ «Житомирський ОІППО» ЖОР

Педагогічна система сучасної школи ґрунтується на гуманно-особистісному підході, який визначає центральним завданням педагогічних працівників створення умов для розвитку в процесі навчання і виховання цілісної сукупності особистісних якостей учня. У зв'язку з цим особливо актуальною технологією інклюзивного навчання, яка впроваджується у сучасній школі, являється технологія особистісно орієнтованого навчання.

Сучасні вимоги суспільства до розвитку особистості дітей, що мають особливі освітні потреби, диктують необхідність найбільш повно реалізувати ідею індивідуалізації навчання, що враховує готовність дітей до навчання, стан здоров'я, індивідуальні психологічні особливості, розробку спеціальних корекційних впливів для компенсації наявних порушень, диференційовану допомогу кожній конкретній дитині, спрямовану на подолання труднощів в оволодінні знаннями, вміннями, навичками, успішну адаптацію та інтеграцію в сучасне суспільство.

Особистісно орієнтований підхід базується на поєднанні навчання та виховання в єдиний процес допомоги, підтримки та соціально-педагогічного розвитку дитини з особливими освітніми потребами.

Проблемі застосування особистісно орієнтованого підходу в освітньому просторі присвятили наукові дослідження такі автори: К. Роджерс, Л. В. Петрановська, А. А. Колупаєва, Ю. Б. Гіппенрейтер, Ш. А. Амонашвілі, Т. В. Скрипник та інші. Підтверджують необхідність особливої підготовки педагогів для роботи в системі інклюзивної освіти О. С. Слюсарєва та А. Ю. Кабушко та інші. Науковці відзначають, що для планомірної організації освітнього процесу з учнями з особливими освітніми потребами педагогу необхідні знання про індивідуальні особливості дитини. Такі знання дозволять не тільки побачити стартові можливості школяра, але і грамотно побудувати індивідуальний освітній маршрут. Тому реалізація особистісно орієнтованого підходу в освітньому процесі вимагає комплексної підготовки педагогічних працівників.

Психологічні принципи особистісно орієнтованого підходу в навчанні є результатом досліджень в різних областях психології.

Основою особистісно орієнтованого навчання є доміанти гуманістичного напрямку у філософії, психології та педагогії, розроблені К. Роджерсом:

- особистість перебуває в центрі навколишнього світу;
- особистість сприймає навколишню реальність крізь призму власного досвіду;
- особистість прагне до самопізнання, самореалізації та самовдосконалення;
- внаслідок комунікації розвивається необхідне для розвитку взаєморозуміння;
- самовдосконалення й розвиток здійснюються на основі взаємодії з іншими людьми [6].

Провідними ідеями особистісно орієнтованого навчання за І. С. Якиманською є:

- розвиток пізнавальних здібностей, максимальне розкриття індивідуальності дитини з ООП;
- навчання, як заданий норматив пізнання, змінює акцент на вчення як процес;
- вчення розуміється як особиста діяльність окремої дитини;
- суб'єктність учня розглядається не як «похідна» від навчальних впливів, а від початку йому притаманна;
- під час планування та реалізації освітнього процесу повинна бути проведена робота щодо виявлення суб'єктивного досвіду кожного учня і рівень його соціалізації;
- засвоєння знань з метою перетворення на засіб розвитку учня, що враховує його можливості та індивідуально-значущі цінності [7].

Саме поняття з'явилося у 30-х роках минулого століття, коли в США були використані терміни: підхід, орієнтований на вчителя і орієнтований на учня, щоб описати два значущі підходи в навчанні. Орієнтування на вчителя розглядається в формі навчання, де вчитель має повний контроль над процесом навчання, тобто коли, де, як і в якому темпі вчиться дитина. В навчальному процесі, орієнтованому на вчителя, зазвичай, педагог передає зміст вивченого (читає вголос, задає, демонструє і т. п.), в той час як учень пасивний: слухає, записує, коротко відповідає на питання, вирішує тести. Також вчитель може застосувати стратегії викладання-навчання, які йому звичні, але які можливо втратили свою ефективність і зовсім не підходять для оптимізації освітнього процесу.

З іншого боку, особистісно орієнтований підхід передбачає організацію освіти, в якій дитина стає «суб'єктом» навчання: їй надається можливість керувати процесом навчання, активно брати участь в дискусіях, проєктувати власний маршрут і способи навчання, досліджувати теми, які є цікавими, і т. п. Такий стиль навчання передбачає перебудову процесу освіти та освітнього середовища.

Дослідники освітньої сфери вважають, що в сучасній школі жоден з цих двох підходів не існує «в чистому вигляді» – частково практикується орієнтування на вчителя, але і особистісно орієнтований підхід все частіше застосується в проєктних та групових видах діяльності (схема № 1).

ОРІЄНТУВАННЯ НА ВЧИТЕЛЯ І ОСОБИСТІСНО ОРІЄНТОВАНИЙ ПІДХІД	
ОРІЄНТУВАННЯ НА ВЧИТЕЛЯ	ОСОБИСТІСНО ОРІЄНТОВАНИЙ ПІДХІД
<ul style="list-style-type: none"> - пасивні діти - менше можливостей вибору - рішення приймає вчитель 	<ul style="list-style-type: none"> - активні діти - більше можливостей вибору для дітей - рішення приймаються спільно з дітьми

Схема № 1. Підходи у навчанні

Система особистісно орієнтованого навчання на кілька порядків випереджає знаннєву модель освіти. Перед кожним учителем стоїть завдання – організувати процес навчання так, щоб він мав систему функцій, адекватних структурі особистості, і одночасно з засвоєнням знань і умінь формував особистість загалом.

Цілями особистісно орієнтованого навчання є:

- визначення рівня інтелектуального розвитку, пізнавальних здібностей, інтересів, життєвого досвіду кожного учня, які потім будуть розвиватись під часу навчального процесу;
- формування позитивної мотивації до пізнавальної діяльності, потреби в самопізнанні, самореалізації та самовдосконаленні;
- навчання механізмам адаптації до змін, саморегуляції.

Вивчення особливостей пізнавальної діяльності та емоційної сфери в учнів з особливими освітніми потребами дозволяє найбільш точно визначити методи роботи і спрогнозувати очікувані результати, рішення яких залежить від цілого ряду психолого-педагогічних проблем, центральна з яких – співвідношення навчання й розвитку з орієнтацією на кожного конкретного учня.

Для того, щоб виявити індивідуальність і суб'єктивний досвід кожної дитини, в освітньому процесі проводиться систематичне психолого-педагогічне спостереження, результати якого відображаються в щоденнику особистісного розвитку, підсумовуються та узагальнюються.

Під час складання початкового портрету особистості мають враховуватися різні напрямки діагностики (схема № 2).

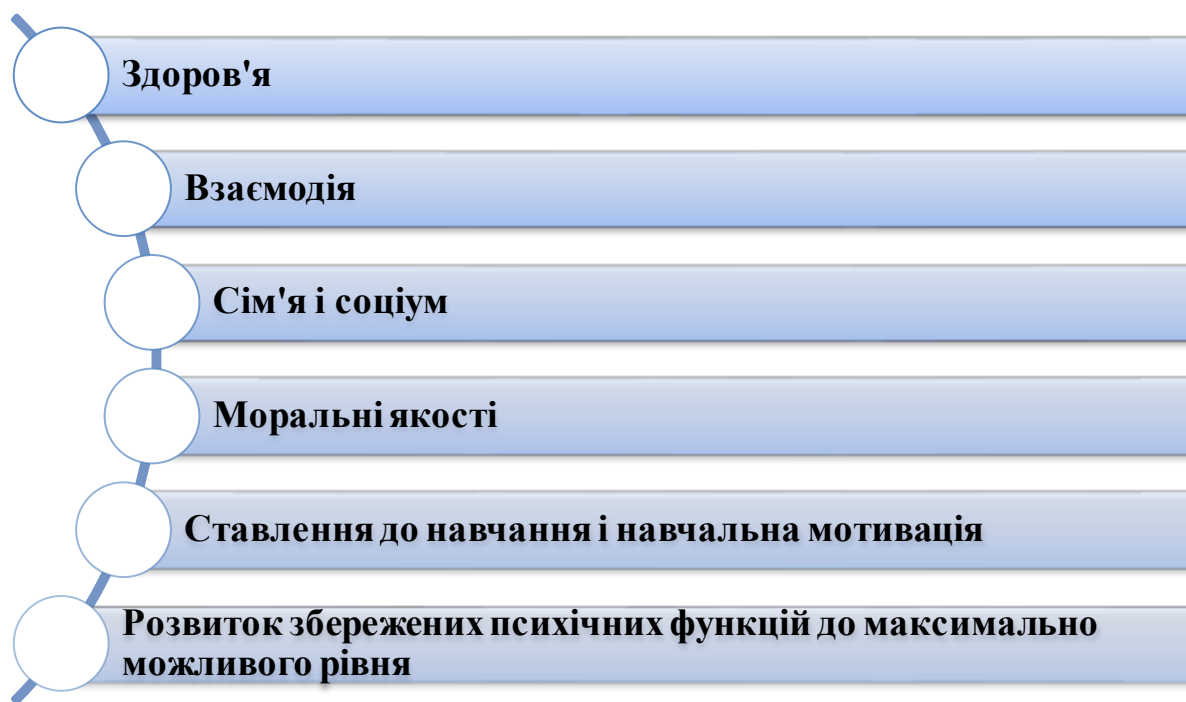

Схема № 2. Напрямки діагностики

Така інформація є важливою складовою під час створення індивідуальної програми розвитку, де враховуються особливості особистісно орієнтованого та адаптаційно-корекційного навчання, виховання та розвитку з опорою на потенційні можливості особистості і соціуму.

Потрібно пам'ятати, що особистісно орієнтований стиль навчання і виховання в закладах освіти має спиратися на особистість дитини як індивідуальність, самоцінність, з певним досвідом життєдіяльності, з урахуванням не тільки соціального статусу школяра, але й його внутрішніх психофізичних ресурсів. Такий підхід спрямований на задоволення широкого кола потреб дитини, створює умови для цілісного розвитку особистості, вчить самостійно та творчо розв'язувати проблеми, шукати нову інформацію й робити висновки.

Одним з головних завдань школи є соціальна адаптація дитини з особливими освітніми потребами, результатом якої є «функціональна грамотність», тобто здатність грамотно, кваліфіковано діяти у всіх сферах людської діяльності: в суспільстві, в сім'ї, у стосунках з іншими людьми, на виробництві, у відношенні до природи.

Тому основним змістом особистісно орієнтованого навчання стає не тільки корекція порушень, але і розвиток збережених психічних функцій і особистісних якостей школяра, що забезпечують його загальнокультурний, соціальний, трудовий та професійний розвиток з метою соціальної адаптації, громадянського становлення і оптимальної інтеграції в суспільство.

Практикуючи особистісно орієнтоване навчання через виховання і корекцію, необхідно пам'ятати, що в роботі вчителя повинні простежуватися психолого-педагогічні принципи гуманістичної педагогіки:

- в кожній дитині з особливими освітніми потребами бачити особистість, її право на щастя, гідність, розвиток здібностей;
- навчитися розуміти дитину з ООП, вміти вставати на її місце, дивитися на ситуацію з іншого боку;
- розвивати в дитині те найкраще, що є;
- використовувати принцип педагогічного оптимізму: вірити в те, що корекційно-розвиткова робота завжди приносить позитивні результати.

В особистісно орієнтованому навчанні вчителю часто доводиться виступати в ролі психолога, адже саме така робота дозволяє розкрити справжні пізнавальні можливості кожного учня, урізноманітнює освітній процес, робить його більш цікавим, підвищує ефективність навчання і задоволеність учителя своєю власною працею. Основна складність полягає в умінні професійно використовувати дані спостереження в навчальному процесі. Зазвичай учитель завжди застосовує по відношенню до уроку короткий самоаналіз з метою оцінити, що сподобалося і хочеться повторити, чого не вистачало, а можливо щось було зайвим і в майбутньому від такої форми роботи варто відмовитися.

Організація різноманітного освітнього середовища на уроці сприяє не тільки підвищенню навчальної мотивації учнів, а й створенню атмосфери співпраці, творчості, активності, взаємної довіри між учасниками освітнього процесу, коли вони виступають в ролі рівноправних ділових партнерів. Наслідком цього є розвиток у дитини логічного мислення, вміння висловлювати та відстоювати свою думку, оцінювати себе, зниження відчуття тривоги/страху перед уроком і під час нього, складається комфортна, але разом з тим вимоглива обстановка.

Отже, в основі практики створення інклюзивного освітнього середовища лежить ідея прийняття індивідуальності кожного окремого учня, і освітній процес має бути організований таким чином, щоб задовольнити особливі потреби кожної дитини.

Провідні психологи відзначають, що діти з особливими освітніми потребами мають знижений рівень пізнавальної активності, мотивації, сприйняття та переробки інформації, інтелектуальної активності, а також проблеми з комунікацією. У зв'язку з цим, особистісно орієнтований підхід є базовою ціннісною орієнтацією педагога, визначаючи його ставлення до учня як до унікальної особистості. Саме особистісно орієнтований підхід створює умови для всебічного розвитку дитини з особливими освітніми потребами з метою збагачення її соціального досвіду і гармонійного включення в колектив однолітків. Інакше кажучи, основою для формування таких особистісних якостей, які допоможуть дитині знайти своє місце у житті, визначитись з колом своїх інтересів та уподобань, розвинути їх, стати активним членом суспільства, компетентною, упевненою у власних силах людиною.

Отже, особистісно орієнтоване навчання – це не просто створення вчителем творчої та затишної атмосфери, а високоорганізована діяльність з постійним зверненням до суб'єктивного (особистого) досвіду учня, визнання самотності і унікальності кожного. Такий підхід передбачає, що і педагоги, і

учні ставляться до кожної людини, як до особистості з певними цінностями, а не як до засобу для досягнення своїх цілей. Це пов'язано з їхньою готовністю сприймати кожного таким, яким він є, визнавати за ним право бути несхожим на інших.

Безсумнівно, освітній процес з дітьми з особливими освітніми потребами вимагає від педагогів знання та розуміння психофізіологічних особливостей, вміння визначати умови для успішного навчання та забезпечувати створення особистісно розвивального середовища для всебічного розвитку дітей з ООП.

Список використаних джерел та літератури

1. Будник О. Б. Інклюзивна освіта : навчальний посібник. Івано-Франківськ : ПП Бойчук А. Б., 2015. 152 с.
2. Колупаєва А. А., Савчук Л. О. Діти з особливими потребами та організація їх навчання. Київ, 2011. 192 с.
3. Колупаєва А. А., Таранченко О. М. Інклюзивна освіта: від основ до практики : монографія. Київ : ТОВ «АТОПОЛ», 2016. 152 с.
4. Організаційно-методичні засади діяльності інклюзивно-ресурсних центрів : навчально-методичний посібник / за заг. ред. М. А. Порошенко та ін. Київ, 2018. 252 с.
5. Порошенко М. А. Інклюзивна освіта : навчальний посібник. Київ : ТОВ «Агенство України», 2019. 300 с.
6. Роджерс К., Фрейберг Д. Свобода вчитися. М., 2002. С. 297. 314.
7. Якиманська І. С. Особистісно орієнтоване навчання в сучасній школі. М., 1996. С. 110.
8. Яценко Т. С. Активна соціально-психологічна підготовка вчителя до спілкування з учнями. Київ : Освіта, 1993. 257 с.